

Potpukovnik
Dane AJDUKOVIĆ,
magistar ekonomskih nauka

Potpukovnik
Sreten ČUPIĆ,
magistar ekonomskih nauka

UTICAJ MATERIJALNE POTROŠNJE JNA NA JUGOSLOVENSKU PRIVREDU

II

UTICAJ VOJNE POTROŠNJE NA PRIVREDNU STRUKTURU

1. *Vojna potrošnja i reprodukciona proizvodnja i potrošnja.*
Već je istaknuto da je finalna proizvodnja u krajnjoj liniji određena uslovima i tehnološkim vezama koje postoje u oblasti reprodukcione proizvodnje. O tome dr Grđić kaže: »Da bi se ostvarila finalna proizvodnja, potrebno je pokrenuti celokupni privredni aparat zemlje u kome je dobar deo angažovan na proizvodnji međufaznih proizvoda, tj. sirovina i polufabrikata... U pitanju je, dakle, celokupni proces reprodukcije koji prethodi finalizaciji proizvoda... Udeo proizvodnje međufaznih proizvoda namenjenih proizvodnoj potrošnji vrlo je veliki u svakoj zemlji, utoliko veći ukoliko je njena privreda razvijenija. Kod nas se on kreće oko 51% vrednosti bruto društvenog proizvoda, što znači da je veći od vrednosti finalne proizvodnje (49%). Već sama ta činjenica pokazuje značaj obuhvatanja ovog dela privredne aktivnosti, naročito kada je u pitanju regulisanje ove aktivnosti metodama planiranja.«¹

Proizvodnja finalnih proizvoda za vojne potrebe, kako je već istaknuto, predstavlja značajan deo ukupne finalne proizvodnje. Imajući u vidu uslovljenost finalne proizvodnje uopšte, pa prema tome i finalne proizvodnje za vojne potrebe i reprodukcione proizvodnje i potrošnje, onda se u analizi, svakako, mora poći od ispitivanja i sa-

¹ Dr Gojko Grđić, *Sistem narodno-privrednih bilansa*, izd. Savremena administracija, Beograd, 1971, str. 87.

gledavanja kakve implikacije izaziva proizvodnja za vojne potrebe u reprodukcionalnoj sferi proizvodnje.

Radi toga izračunati su direktni i indirektni efekti koje je u privrednoj strukturi izazvala stvarna proizvodnja za potrebe JNA u četiri godine protekle decenije. Ti efekti predstavljeni su vrednošću reprodukcione proizvodnje koju su nužno morale da proizvedu sve privredne grane, da bi se određeni obim finalne proizvodnje za vojne potrebe mogao efektivno realizovati.

Vrednost reprodukcione proizvodnje za direktne i indirektne potrebe, u posmatranim godinama, data je u tabeli 6.²

Ono što se odmah može zapaziti iz ovog pregleda jeste činjenica da sve privredne grane ne isporučuju finalne proizvode JNA, ali ipak direktno i indirektno proizvode značajne količine reprodukcionalnog materijala. U svim posmatranim godinama, na primer, kompleks crne i obojene metalurgije, iako nije direktni isporučilac finalnih proizvoda za potrebe JNA, u njihovoj proizvodnji značajno učestvuje proizvodnjom reprodukcionalnih materijala, za koju se može reći da rapidno raste. Pored toga, učešće ove grupacije u ukupnom obimu reprodukcione proizvodnje je značajno. Sledeći pregled to ilustruje:

	U milionima dinara			
	1962.	1964.	1966.	1968.
Vrednost RP_v metalurgije	100	246	217	312
Učešće u ukupnoj RP_v u %	19,5	23,8	20,0	20,8

Posmatrajući globalnu strukturu društvenog bruto-proizvoda koji je ostvaren proizvodnjom za vojne potrebe, može se primetiti da se učešće repromaterijala u pojedinim godinama kreće od 47% do 53%. Ovako visok nivo učešća, zajedno sa odnosima prikazanim u navedenom pregledu, upućuje na zaključak *da postoji visok stepen zavisnosti finalne proizvodnje za vojne potrebe i reprodukcione proizvodnje, u čemu posebno važno mesto imaju privredne grane koje proizvode pretežno reprodukcione materijale.*

Sve ove karakteristike pokazuju se u oštrijoj formi, kada se posebno posmatraju odbrambene investicije ili, preciznije, samo sredstva ratne tehnike koja čine najvažniji deo investicione potrošnje narodne odbrane.

² Vrednost direktnih i indirektnih efekata, koje je u reprodukcionalnoj proizvodnji izazvala proizvodnja finalnih proizvoda za potrebe JNA, izračunata je preko relacija: $(I - A^d)^{-1} \cdot V = DBP_v$, odakle sledi $DBP_v - V = RP_v$, u kojima su: $(I - A^d)^{-1}$ = matrica inverznih koeficijenata; DBP_v = društveni bruto-proizvod ostvaren proizvodnjom za vojne potrebe; RP_v = reprodukcionalna proizvodnja (direktno i indirektno) koja je nužna da bi se ostvario DBP_v .

STRUKTURA

delo društvenog bruto-proizvoda ostvarenog proizvodnjom za vojne potrebe
(DBP.) u miliona dinara

Tabela 6

Red. broj	Privredne grupacije	1962.				1964.				1966.				1968.						
		V		RPv		DBPv =100	V		RPv		DBPv =100	V		RPv		DBPv =100	V		RPv	
		vredn.	%	vredn.	%		vredn.	%	vredn.	%		vredn.	%	vredn.	%					
	S v e g a	2634,8	1377,6	52,3	1257,2	47,7	4736,0	2211,0	46,7	2525,0	53,3	5700,0	3046,7	53,4	2653,3	46,6	7703,5	4034,0	52,3	3669,5
1	Elektroenergija, proizv. uglja i nafte	252,3	117,7	46,7	134,5	53,3	337,6	107,4	31,8	230,2	68,2	332,2	129,9	39,1	202,3	60,9	392,6	138,3	35,2	254,3
2	Crna i obojena metalurg.	244,8			244,8	100	601,2			601,2	100	531,3			531,3	100	765,5			765,5
3	Proizvodnja metala	24,6			24,6	100	55,0			55,0	100	48,1			48,1	100	55,1			55,1
4	Metalna industrija	471,5	333,3	70,7	138,2	29,3	1220,8	866,0	70,9	354,8	29,1	1332,6	992,4	74,5	340,2	25,5	1837,0	1301,4	70,8	535,8
5	Brodogradnja	10,5	8,2	78,1	2,3	21,9	45,8	42,3	92,4	3,5	7,6	55,7	51,6	92,6	4,1	7,4	113,1	107,6	95,1	5,5
6	Elektroindustrija	125,2	73,1	58,4	52,1	41,6	170,3	71,8	42,2	98,5	57,8	198,1	114,6	57,8	83,5	42,2	402,8	249,0	61,8	153,8
7	Hemijska industrija	68,1	25,7	37,7	42,4	62,3	202,2	58,4	28,9	143,8	71,1	194,2	78,2	40,3	116,0	59,7	224,8	82,0	36,5	142,8
8	Gradevinski materijal	80,7	20,4	25,3	60,3	74,7	79,9			79,9	100	112,8			112,8	100	171,2			171,2
9	Drvena industrija i industrija papira	108,1	16,9	15,6	91,2	84,4	157,7	29,2	18,5	128,5	81,5	179,5	36,2	20,2	143,3	79,8	234,2	42,2	18,0	192,0
10	Tekstilna industrija i ind. kože, obuće i gume	89,7	43,7	48,7	46,0	51,3	210,9	98,6	46,7	112,3	53,3	387,3	214,0	55,2	173,3	44,8	335,1	180,4	53,8	154,7
11	Prehrambena industrija	164,6	150,0	91,1	14,6	8,9	266,6	229,8	86,2	36,8	13,8	389,6	357,5	91,8	32,1	8,2	411,7	377,6	91,7	34,1
12	Grafička, filmska, raznovrsna i ind. duvana	26,1	18,7	71,6	7,4	28,4	30,7	19,2	62,5	11,5	37,5	42,7	29,2	68,4	13,5	31,6	48,8	31,6	64,7	17,9
13	Poljoprivreda i šumarstvo	128,6	6,7	5,2	121,9	94,8	229,2	2,8	1,2	226,4	98,8	276,2	5,3	1,9	270,9	98,1	302,9	5,0	1,6	297,9
14	Gradevinarstvo	572,8	466,6	81,5	106,2	18,5	718,6	583,3	81,2	135,3	18,8	1039,8	868,6	83,5	171,2	16,5	1576,6	1301,3	82,5	275,3
15	Saobraćaj i veze	131,1	51,7	39,4	79,4	60,6	167,0	43,5	26,0	123,5	74,0	215,8	72,7	33,7	143,1	66,3	294,6	93,7	31,8	200,9
16	Trgovina i ugostitelj., uslužne zanat., komunal. delat. i stari materijal	136,1	44,8	32,9	91,3	67,1	246,2	58,7	23,3	187,5	76,2	346,1	96,5	26,5	267,6	73,5	537,5	123,9	23,0	413,6

Podaci za 1968. godinu dovoljna su ilustracija, jer su odnosi u ostalim posmatranim godinama veoma slični.

*Struktura DBP ostvarenog proizvodnjom sredstava ratne tehnike
u 1968. godini, u milionima dinara*

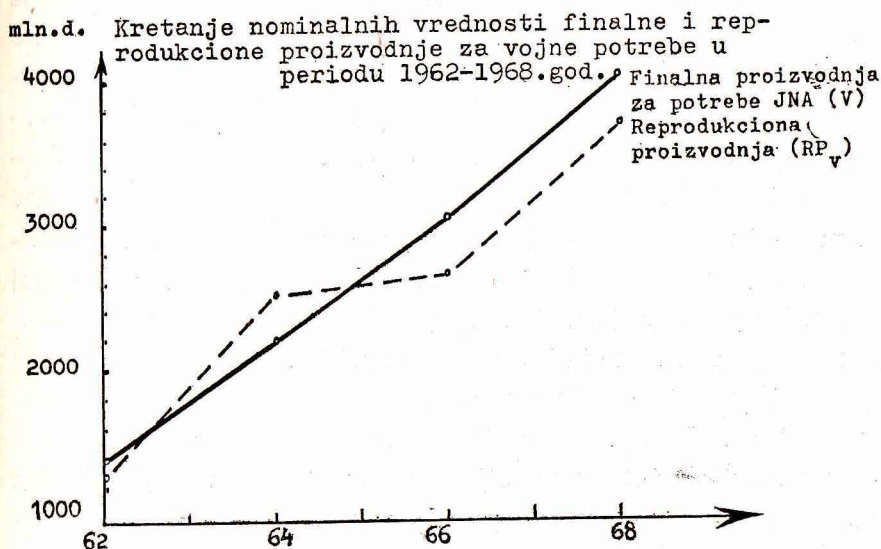
Tabela 7

	DBP _v	B		BP	
		vred.	%	vred.	%
Svega	1931,2	966,4	50,0	964,8	50,0
Energetika	64,5			64,5	100
Metalurgija	326,7			326,7	100
Proizvodnja nemetala	15,8			15,8	100
Metalna industrija	916,6	691,5	75,4	225,1	24,6
Brodogradnja	65,8	64,1	97,4	1,7	2,6
Elektroindustrija	241,8	179,3	74,1	62,5	24,9
Hemijska industrija	70,8	26,6	37,6	44,2	62,4
Industrija građevinskog materijala	4,5			4,5	100
Drvena industrija i industrija papira	32,0			32,0	100
Tekstil, koža, guma, obuća	28,0	4,9	17,5	23,1	82,5
Prehrambena industrija	0,9			0,9	100
Raznovrsna industrija (grafička, filmska, raznovrsna i industrija duvana)	3,4			3,4	100
Poljoprivreda i šumarstvo	9,4			9,4	100
Građevinarstvo	9,0			9,0	100
Saobraćaj i veze	42,3			42,3	100
Ostale grane	99,7			99,7	100

Ovde je zavisnost finalne i reprodukcione proizvodnje veoma izrazita. Finalne proizvode ove vrste isporučuje samo pet grana, dok u reprodukcionalnoj proizvodnji, koja je time izazvana, učestvuje celokupna privredna struktura. U društvenom bruto-proizvodu, koji je privreda ostvarila proizvodeći sredstva ratne tehnike, vrednost re-promaterijala učestvuje sa 50%, što ukazuje da su to proizvodi visokog stepena prerade i da njihova proizvodnja naročito zavisi od reprodukcione proizvodnje.

U ukupnoj vrednosti repromaterijala, privredne grane koje ne isporučuju sredstva ratne tehnike kao finalne proizvode učestvuju sa 63%, a u tome samo metalurgija sa 33,8%. Očigledno je, dakle, da finalna proizvodnja ovih proizvoda više zavisi od proizvodnih mogućnosti privrednih grana koje proizvode reprodukcione materijale, nego od onih koje neposredno finaliziraju proizvodnju. Ovo neposredno upućuje na zaključak da se prilikom planiranja proizvodnje sredstava ratne tehnike posebna pažnja mora posvetiti sagledavanju mogućnosti ovih privrednih grana u celini, a posebno mogućnosti privrednih grana koje u reprodukcionalnoj proizvodnji imaju najveći udeo (na primer, metalurgija, energetika, drvna industrija, saobraćaj i veze i grupacija »ostale grane«).

Posmatrajući kretanje obima vojne potrošnje i proizvodnje reprodukcionalnih materijala prema godinama, pokazuju se tendencije njihovog stalnog nominalnog porasta, što najbolje ilustruje sledeći grafički prikaz:

Budući da u reprodukcionalnoj proizvodnji učestvuje čitava privreda, očigledno je da porast proizvodnje za vojne potrebe ne povećava ukupnu proizvodnju samo grana koje te proizvode isporučuju

kao finalizatori, već i onih grana koje proizvode reprodukcione materijale. Postoji, dakle, znatan interes da se u procesu društvenog planiranja uzima u obzir i planirani obim proizvodnje za vojne potrebe, naročito sa stanovišta privrednih grana koje nisu pretežni isporučioi finalnih proizvoda. Kada je u pitanju proizvodnja sredstava ratne tehnike, ovo je tim potrebnije.

Učešće grana finalizatora i ostalih grana u ukupnom obimu reprodukcione proizvodnje koja je nužna za proizvodnju sredstava ratne tehnike bilo je prema godinama sledeće:

u milionima dinara

	1962.		1964.		1966.		1968.	
	vredn.	%	vredn.	%	vredn.	%	vredn.	%
U k u p n o	163,8	100	865,7	100	722,6	100	864,8	100
Grane finalizatori	43,5	27	293,0	34	249,4	41	356,3	37
Ostale grane	120,3	73	572,7	66	473,2	49	608,5	63

Učešće isključivih proizvođača reprodukcioni materijala veće je u svim godinama od učešća grana finalizatora i kreće se od 59% do 73%. Iz ovoga, očigledno, sledi zaključak o znatnoj zavisnosti proizvodnje sredstava ratne tehnike i odgovarajuće reprodukcione proizvodnje. Posebno je ovde karakteristično da se, s obzirom na ispoljenu tendenciju stalnog porasta proizvodnje za vojne potrebe i njene snažne zavisnosti od reprodukcione proizvodnje, ispoljava tendencija stalnog porasta udela proizvođača repromaterijala u ukupnoj vrednosti repromaterijala. Posmatrajući tu strukturu dinamički, jasno se ispoljava tendencija bržeg porasta učešća ostalih grana (dakle, čistih proizvođača reprodukcioni materijala) od učešća grana finalizatora. To se može objasniti činjenicom da industrija iz godine u godinu proizvodi sve savremenija sredstva ratne tehnike, koji zbog toga postaju proizvod sve višeg stepena prerade, pa prema tome i sve više zavisni od reprodukcione proizvodnje. Kod sredstava ratne tehnike, to je izrazita tendencija, ali se to može reći i za najveći broj ostalih proizvoda koji se namenjuju vojnim potrebama, jer se i tu postavljaju sve oštriji zahtevi za novim, savršenijim i kvalitetnijim proizvodima.

Otuda se generalno može zaključiti: vojna potrošnja porastom svog obima snažno utiče na porast reprodukcione proizvodnje, a preko nje na porast proizvodnje svih grana uopšte. S tim u vezi posebno deluje struktura vojne potrošnje, naročito onaj deo koji se odnosi na obezbeđenje sredstava ratne tehnike. Tada se vojna potrošnja javlja kao faktor koji ispoljava znatan uticaj na razvoj celokupne privredne strukture, a ne samo grana koje finaliziraju proizvodnju za vojne potrebe.

2. *Uticaj uvoznog reproduktionog materijala na proizvodnju finalnih proizvoda za potrebe JNA.* Pri razmatranju uticaja vojne potrošnje na reprodukciju proizvodnju i potrošnju, važno područje predstavlja zavisnost domaće privrede od uvoza reproduktionih materijala. Poznato je, naime, da ni jedna privreda ne može biti u tolikom stepenu skladno struktuirana da bi mogla zadovoljiti sve svoje potrebe u sirovinama i polufabrikatima iz domaćih izvora. Ovo tim više, jer postoje za svaku zemlju, ma kako ona bila razvijena, znatna ograničenja u prirodnim bogatstvima, a čak da takvih ograničenja i nema, uvek postoji problem komparativnih prednosti i nedostataka u ovoj oblasti.

Danas se sa sigurnošću može tvrditi da su privrede svih zemalja u znatnoj meri tehnološki vezane za uvoz određenih sirovina i poluproizvoda. U tom pogledu ni naša privreda nije izuzetak i to, svakako, ima uticaja kada se radi o proizvodnji za vojne potrebe.

Neophodan obim reproduktionih materijala koje su privredne grane nužno morale uvesti da bi proizvele određene količine finalnih proizvoda za vojne potrebe prikazan je u pregledu (tabela 8), gde je iskazano i procentualno učešće uvoznog u ukupnom repromaterijalu.³

Procenat učešća uvoznih repromaterijala, koji se od 1966. g. kreće oko 16%, pokazuje da je zavisnost proizvodnje za vojne potrebe od inostranstva značajna. Ovaj procenat učešća odnosi se na celu privredu. Međutim, neke privredne grane, među kojima se na-

³ Učešće uvoznih repromaterijala u ukupnim repromaterijalima za proizvodnju za vojne potrebe izračunato je preko relacija: $A^n \cdot (I - A^n)^{-1} = G$, odakle sledi $G \cdot V = RPU_v$, gde oznake imaju sledeća značenja: A^n = matrica uvoznih koeficijenata; G = matrica kompleksnih uvoznih koeficijenata; RPU_v = matrica uvoznog repromaterijala neophodnog za proizvodnju finalnih proizvoda za vojne potrebe.

*Učešće uvoznog repromaterijala (RPU_v) u ukupnom repromaterijalu
potrebnom za proizvodnju finalnih proizvoda za potrebe JNA (RP_v)
(u milionima dinara)*

Tabela 8

Repromaterijal po godinama Privredne grane	1962.			1966.			1968.		
	RP _v	RPU _v	%	RP _v	RPU _v	%	RP _v	RPU _v	%
U k u p n o	1257,2	164,2	13,0	2653,3	430,1	16,2	3669,5	582,5	15,9
1. Energetika	134,5	30,9	22,9	202,3	50,1	24,7	254,3	65,1	25,6
2. Metalurgija	244,8	36,5	14,9	531,3	126,7	23,8	765,5	166,8	21,8
3. Proiz. metala	24,6	5,4	21,9	48,1	13,5	28,1	55,1	21,2	38,5
4. Metalna indust.	138,2	30,2	21,8	340,2	72,5	21,3	535,6	100,7	18,8
5. Brodogradnja	2,3			4,1	0,4	9,7	5,5	0,4	7,3
6. Elektroindust.	51,2	7,4	14,2	83,5	18,9	22,6	153,8	34,0	22,1
7. Hemijska ind.	42,4	20,6	48,6	116,0	54,0	46,5	142,8	74,1	51,9
8. Ind. građevin- skog materijala	60,3	0,1	0,2	112,8	3,6	3,2	171,2	6,2	3,6
9. Drvena indust. i indust. papira	91,2	2,1	2,3	143,3	5,0	3,5	192,0	12,4	6,5
10. Tekstil, koža, obuća i guma	46,0	4,8	10,4	173,3	24,8	14,3	154,7	34,3	22,2
11. Prehrambena industrija	14,6	5,1	34,9	32,1	1,2	3,7	34,1	16,7	49,0
12. Raznovrsna industrija	7,4	0,1	1,3	13,5	0,3	2,2	17,2	0,8	4,6
13. Poljoprivreda i šumarstvo	121,9	11,8	9,8	270,9	40,1	14,8	297,9	39,1	13,1
14. Građevinarstvo	106,2			171,2	9,2	5,4	275,3		
15. Saobraćaj i veze	79,4	5,5	6,9	143,1			200,9		
16. Ostale grane	91,3	3,6	3,9	267,6	9,8	3,6	413,6	10,7	2,6

laze skoro sve grane koje finaliziraju proizvodnju za vojne potrebe (naročito sredstava ratne tehnike) i grane koje imaju naročito značajnu ulogu u reprodukcionalnoj proizvodnji za ove potrebe, imaju znatno veći procenat učešća. To pokazuje da su one i znatno više zavisne od uvoznih repromaterijala nego ostale grane.

Posmatrajući samo 1968. godinu, u kojoj je učešće uvoznih repromaterijala za celu privredu 15,9%, metalna industrija ima učešće

od 38,5⁰%, energetika 25,6⁰%, metalurgija 21,8⁰%, proizvodnja nemetala 38,5⁰%, elektroindustrija 22,1⁰%, tekstil, koža, guma, obuća 49,0⁰% i hemijska industrija čak 51,9⁰%.

Ova tendencija je posebno karakteristična za grane koje pretežno proizvode sredstva ratne tehnike. Kod svih ovih grana (izuzev brodogradnje) učešće uvoznih repromaterijala veće je od proseka za celu privredu. To su metalna, hemijska i elektroindustrija, koje u isporuci finalnih proizvoda, koja čine sredstva ratne tehnike, učestvuju sa preko 90⁰%. Ovo ukazuje da su finalni proizvođači sredstava ratne tehnike više zavisni od uvoza reprodukcioni materijala nego ostale grane. To se, verovatno, može objasniti činjenicom da u strukturi repromaterijala za ove grane dominantno mesto zauzimaju specijalni polufabrikati koje naša industrija još ne može da proizvodi. Zaključak o njihovoj većoj zavisnosti učvršćuje i činjenica da je veći prosek uvoznog repromaterijala ovih grana zabeležen u skoro svim posmatranim godinama.

Pri razmatranju zavisnosti pojedinih privrednih grana od uvoza repromaterijala u vezi sa proizvodnjom za vojne potrebe, neophodno je, takođe, pažljivo ispitivanje i položaja privrednih grana koje u toj proizvodnji učestvuju pretežno u reprodukcionalnoj sferi u smislu mogućnosti uvoza. Ovo tim pre, jer je već pokazano da je u krajnjoj liniji ta proizvodnja determinisana uslovima koji postoje u ovoj oblasti proizvodnje.

Neke od takvih, najvažnijih grana (kao što su metalurgija i energetika), takođe imaju visoko učešće uvoznog repromaterijala, što pokazuje visoku zavisnost njihove proizvodnje od uvoza. Budući da njihova proizvodnja deluje na proizvodnju finalnih proizvoda indirektno, sagledavanje ove zavisnosti je tim važnije, jer se u tom pogledu mogu pokazati kao »skrivena ograničenja« u proizvodnji finalnih proizvoda, naročito u proizvodnji sredstava ratne tehnike.

3. *Utica j vojne potrošnje na društveno-ekonomske agregate proizvodnje.* Uticaj vojne potrošnje na privrednu strukturu može se ispitivati i posmatranjem promena u dinamici i strukturi pojedinih društveno-ekonomskih agregata, kojima se meri agregatni obim proizvodnje i utvrđuje državni dohodak.

Ti agregati su: društveni bruto-proizvod (DBP), društveni proizvodi (DP), amortizacija (A), lični dohoci (LD) i akumulacija i fondovi (AF).⁴

U procesu proizvodnje, privreda u celini i pojedine privredne grane ostvaruju deo svog društvenog bruto-proizvoda proizvodeći finalne proizvode za vojne potrebe. Prema tome, i određeni deo društvenog proizvoda* (kao kategorija dohotka) ostvaruje se po tom osnovu. Drugim rečima, privreda i privredne grane, permanentno, na osnovu proizvodnje za vojne potrebe, ostvaruju određenu masu amortizacije, ličnih dohodaka, fondova i akumulacije. Od stabilnosti proizvodnje za vojne potrebe, do izvesnog stepena, zavisi i stabilnost ovih kategorija i privrede u celini.

Već je ranije definisan agregat »deo društvenog bruto-proizvoda ostvaren proizvodnjom za vojne potrebe« (DBP_v). Iz tabele 9 se vidi učešće tog dela u ukupnom društvenom bruto-proizvodu (DBP) privrede u celini i svih privrednih grana posebno.

Privreda u celini ostvaruje prosečno 3,5% svog društvenog bruto-proizvoda, proizvodeći finalne proizvode za potrebe JNA. U čitavom periodu (izuzimajući ekstremnu 1966. godinu, koja jedino pokazuje smanjeno učešće, što je verovatno izazvano sporim prilagođavanjem budžeta instrumentima privredne reforme) ovo učešće je konstantno. To pokazuje tendenciju stabilnosti finalne proizvodnje za vojne potrebe u pogledu obima.

Može se, dakle, zaključiti da mnoštvo spoljnopolitičkih i vojno-strategijskih događaja, koji su se zbili u posmatranom periodu, nisu izazvali znatnije oscilacije obima vojne potrošnje, iako bi takva pojava bila normalna i očekivana.

U tom pogledu može se smatrati da je rast obima vojne potrošnje usklađen sa porastom proizvodnje uopšte, i u tom smislu vojna potrošnja predstavlja konstantan faktor u celokupnom procesu proizvodnje i u njemu deluje stabilizirajuće (ili bolje rečeno, ne deluje oscilirajuće). Kada su u pitanju pojedini privredni kompleksi (grane), onda se tu već pokazuju i neke različite tendencije.

⁴ Termin »društveni bruto-proizvod« podrazumeva vrednost celokupne proizvodnje (finalne i reprodukcione) koju je ostvarila domaća privreda.

* »Društveni proizvod« je dodatna vrednost u proizvodnji i predstavlja zbir amortizacije, ličnih dohodaka i fondova i akumulacije. On je vrednosni ekvivalent zbiru lične, opšte i investicione potrošnje, korigovan za saldo spoljno-trgovinske razmene.

**Učešće dela društvenog bruto-proizvoda ostvarenog proizvodnjom finalnih
proizvoda za potrebe JNA (DBP_v) u ukupnom društvenom bruto-proizvodu
(u milionima dinara)**

Tabela 9

Red. broj	DBP i DBP _v po godinama	1962.			1964.			1966.			1968.		
		DBP	DBP _v	%	DBP	DBP _v	%	DBP	DBP _v	%	DBP	DBP _v	%
	Privredne grane												
	U k u p n o	77145,7	2634,8	3,4	130841,4	4739,7	3,6	194267,3	5700,0	2,9	225092,4	7703,5	3,4
1.	Energetika	3587,3	252,3	7,0	5561,6	337,6	6,1	7762,0	332,2	4,3	8730,6	392,6	4,5
2.	Metalurgija	5722,5	244,8	4,3	8841,1	601,2	6,8	12780,9	531,3	4,2	13909,1	765,5	5,5
3.	Proizvodnja nemetala	818,3	24,6	3,0	1482,2	55,0	3,7	1845,1	48,1	2,6	1885,3	55,1	2,9
4.	Metalna industrija	7070,0	471,5	6,7	15189,6	1220,7	8,0	15384,8	1332,7	8,7	16779,7	1837,0	11,0
5.	Brodogradnja	1068,6	10,5	1,0	1126,5	45,8	4,0	1772,9	55,7	3,1	2161,5	113,1	5,2
6.	Elektroindustrija	2200,4	125,2	5,7	4692,4	170,3	3,6	5387,1	198,1	3,7	6804,8	402,8	5,9
7.	Hemijska industrija	2453,7	68,1	2,8	5885,3	202,2	3,4	7117,9	194,2	2,7	8128,9	224,8	2,8
8.	Industrija građevinskog materijala	1038,9	80,7	7,8	1761,6	79,9	4,5	2670,8	112,8	4,2	3506,1	171,2	4,9
9.	Drvena indust. i indust. papira	3822,3	108,1	2,8	5932,0	157,7	2,6	8270,8	179,5	2,2	9329,3	234,2	2,5
10.	Tekstil, koža, guma i obuća	6726,4	89,7	1,3	11659,4	210,9	1,8	16835,3	387,3	2,3	17301,1	335,8	1,9
11.	Prehrambena industrija	3726,4	164,6	4,4	6855,1	266,6	3,9	11008,7	389,6	3,5	12907,8	411,7	3,2
12.	Raznovrsna industrija	2247,6	26,1	1,1	3556,8	30,7	0,9	3936,9	42,7	1,1	4861,2	48,8	1,0
13.	Poljoprivreda i šumarstvo	15689,6	128,6	0,9	25163,4	229,2	0,9	41620,4	276,2	0,7	41816,8	302,9	0,7
14.	Građevinarstvo	8663,5	572,8	6,6	14095,2	718,6	5,1	21314,5	1039,8	4,9	29520,6	1576,6	5,3
15.	Saobraćaj i veze	4771,2	131,1	2,8	6715,1	167,0	2,5	10590,9	215,8	2,0	12686,4	294,7	2,3
16.	Ostale grane	7539,0	136,1	1,8	12324,1	246,2	2,0	25968,4	364,1	1,4	34762,5	537,5	1,6

Učešće DBP_v u ukupnom društvenom bruto-proizvodu metalne industrije, brodogradnje i elektroindustrije, pokazuje izrazitu tendenciju porasta. Imajući u vidu da su upravo ove grane glavni isporučioци sredstava ratne tehnike, može se zaključiti da one iz godine u godinu sve više proizvode za vojne potrebe, tj. da vojna potrošnja deluje pozitivno u smislu stalnog povećanja obima ukupne proizvodnje tih grana. Iako ove grane, uglavnom, isporučuju vojne proizvode visokog stepena prerade i na visokom tehnološkom nivou, može se smatrati da vojna potrošnja značajno pozitivno deluje i na razvoj i usavršavanje tehnologije tih grana.

Od svih privrednih grana i u celom posmatranom periodu izrazitu tendenciju opadanja učešća DBP_v u DBP pokazuje samo energetika. U proizvodnji finalnih proizvoda za vojne potrebe ova grana pretežno učestvuje proizvodnjom reprodukcioniх materijala sa, takođe, pretežnim indirektnim delovanjem. Opadanje ovog učešća, verovatno, nije posledica smanjenog angažovanja na proizvodnji za vojne potrebe, već dugogodišnje politike kontrole cena proizvoda ove grane (ili, preciznije, sporijeg prilagođavanja cena proizvoda ove grane promenama cena u ostalim privrednim granama).

Sve ostale grane, manje-više, pokazuju stabilnost učešća DBP_v u ukupnom društvenom bruto-proizvodu, što rezultira već pokazanom stabilnošću ovog učešća za privredu u celini.

Neke karakteristike proizvodnje za vojne potrebe pokazuje i uporedna struktura DBP i DBP_v (tabela 10).

U ukupnoj proizvodnji, u periodu od 1962. do 1968. godine, došlo je do izvesnih strukturnih promena. Neke grane, kao što su građevinarstvo, saobraćaj i veze, te »ostale grane«, povećale su svoja učešća u ukupnom društvenom bruto-proizvodu, dok neke grane (energetika, metalurgija) pokazuju opadanje.

Sa druge strane, neke izrazitije strukturne promene u delu društvenog bruto-proizvoda ostvarenog proizvodnjom za vojne potrebe ne mogu se zapaziti. Međutim, iako je period od deset godina verovatno kratak da bi izrazito izražavao strukturne promene, iz ovoga se ipak može naslutiti zaključak da je proizvodnja za vojne potrebe manje podložna strukturnim promenama od ukupne proizvodnje.

Uporednim posmatranjem dinamike DBP i DBP_v za celu privredu pokazuje se da su obe ove kategorije rasle približno jednakim tempom i obimom. Posmatrano po godinama, pokazuju se različita kretanja, koja samo potvrđuju ranije zaključke. Naime, dok je DBP

Uporedna struktura i dinamika DBP i DBP_v u periodu 1962. do 1968. godina
(izražena u procentima i indeksima)

Tabela 10

Struktura i dinamika DBP i DBP _v	S t r u k t u r a						D i n a m i k a					
	DBP			DBP _v			DBP			DBP _v		
	62	64	66	68	62	64	66	68	62	64	66	68
Privredne grane												
U k u p n o	100	100	100	100	100	100	100	100	100	180	216	296
1. Energetika	4,7	4,3	4,0	3,9	9,6	7,1	5,8	5,1	100	155	216	243
2. Metalurgija	7,4	6,9	6,6	6,2	9,3	12,7	9,3	10,0	100	155	223	243
3. Proizvodnja neme- tala	1,1	1,1	1,0	0,8	0,9	1,2	0,8	0,7	100	181	225	230
4. Metalna industrija	9,2	11,6	7,9	7,5	17,9	25,8	23,4	23,9	100	215	218	237
5. Brodogradnja	1,4	0,9	0,9	1,0	0,4	1,0	1,0	1,5	100	105	166	202
6. Elektroindustrija	2,9	3,6	2,8	3,0	4,7	3,6	3,5	5,2	100	213	245	309
7. Hemijska industrija	3,2	4,5	3,7	3,6	2,6	4,3	3,5	2,9	100	240	290	331
8. Industrija grade- vinskog materijala	1,3	1,3	1,4	1,6	3,1	1,7	2,0	2,2	100	170	257	337
9. Drvena industrija i industrija papira	4,9	4,5	4,3	4,1	4,1	3,3	3,1	3,1	100	155	216	244
10. Tekstil, koža, guma i obuća	8,7	8,9	8,7	7,7	3,4	4,4	6,8	4,3	100	173	250	257
11. Prehrambena industrija	4,8	5,2	5,7	5,7	6,2	5,6	6,8	5,3	100	184	295	346
12. Raznovrsna indust.	2,9	2,7	2,0	2,2	1,0	0,6	0,7	0,6	100	158	175	216
13. Poljoprivreda i šumarstvo	20,3	19,2	21,4	18,6	4,9	4,8	4,8	3,9	100	160	265	267
14. Građevinarstvo	11,2	10,8	11,0	13,1	21,7	15,2	18,3	20,5	100	163	246	341
15. Saobraćaj i veze	6,2	5,1	5,3	5,6	5,0	3,5	3,8	3,8	100	140	222	266
16. Ostale grane	9,8	9,4	13,3	15,4	5,2	5,2	6,4	7,0	100	163	344	461
									100	181	267	395

metalne industrije porastao za nešto više od dva puta, DBP, ove grane porastao je za približno četiri puta. Sličnu tendenciju pokazuje i industrija tekstila, kože, gume i obuće, te elektroindustrija. Brodogradnja pokazuje veoma ekstreman porast, jer je DBP ove grane povećan za oko dva puta, a DBP, čak, za više od deset puta, što je sasvim sigurno rezultat sve snažnije orijentacije JNA na obezbeđenje proizvoda ove grane u zemlji.

Zbog činjenice da ovde nije isključeno delovanje cena, bazni indeksi održavaju nominalni porast i tempo koji oni pokazuju mora se uzeti sa dosta rezervi. Međutim, oni ipak održavaju neospornu tendenciju. Naime, čak i da se usvoji pretpostavka da su cene vojnih proizvoda koje isporučuju ove grane (to su uglavnom sredstva ratne tehnike) rasle znatno brže od opšteg porasta cena, to ipak ne bi rezultiralo ovako drastičnim razlikama. Dakle, ispravan je zaključak o povećanom angažovanju ovih grana na proizvodnji za vojne potrebe i ta tendencija je izrazita.

Vojna potrošnja ima sasvim određene uticaje na privrednu strukturu zemlje delujući na neke veličine koje predstavljaju neposredne rezultate funkcionisanja privrednog mehanizma. To su, pre svega, lični dohoci, fondovi i akumulacija i amortizacija koje društvena privreda ostvaruje u procesu proizvodnje.

Deo ovih veličina ostvaren je proizvodnjom za vojne potrebe i učešće tog dela u ukupnim veličinama tih agregata je značajno i za privredu u celini i za pojedine privredne grane koje su angažovane na proizvodnji za vojne potrebe. To je očigledno iz pregleda koji sledi (tabela 11).

Društveni proizvod koji je privreda ostvarila proizvodeći za vojne potrebe ni u jednoj grani (izuzimajući ekstremnu 1966. godinu) nije bio ispod 3% (u 1964. je iznosio čak 3,7%). Ovakvo učešće ovog dela u ukupnom društvenom proizvodu može se smatrati značajnim. Učešće pokazuje tendenciju stabilnosti u celom posmatranom periodu, što je za kategorije dohotka od velike važnosti. Mera u kojoj se društveni proizvod ostvaruje proizvodnjom za vojne potrebe u isto vreme je i mera stabilizirajućeg delovanja vojne potrošnje na strukturne elemente društvenog proizvoda.

Posmatraju li se lični dohoci i fondovi i akumulacija zajedno (to onda predstavlja agregat poznat kao nacionalni dohodak), ovo zapažanje je još izrazitije.

To se može uočiti iz pregleda učešća nacionalnog dohotka ostvarenog proizvodnjom za vojne potrebe (ND_v) u ukupnom nacionalnom dohotku (ND)

			u milionima dinara	
	1962.	1964.	1966.	1968.
ND ukupno	34761,4	55172,1	93667,2	104314,2
ND _v	1104,6	2003,7	2383,8	3068,9
% učešća	3,18	3,63	2,54	2,94

U svim posmatranim godinama (izuzimajući 1966.), celokupna privreda je, proizvedeći za vojne potrebe, ostvarila u proseku nešto preko 3% nacionalnog dohotka. Uzme li se u obzir da se ukupno odvajanje društvenog dohotka za potrebe JNA kreće u proseku između 5 i 7 procenata, to znači da se samo proizvodnjom za potrebe JNA oko polovine te sume realizuje u privredi.

Učešća amortizacije, ličnih dohodaka, fondova i akumulacije ostvarenih proizvodnjom za vojne potrebe (DP_v) u istim kategorijama za celu privredu (DP)⁵

Tabela 11

DP i DP _v po godinama	1962.			1964.			1966.			1968.		
	DP	DP _v	%	DP	DP _v	%	DP	DP _v	%	DP	DP _v	%
U k u p n o	37763,4	1210,9	3,2	60312,7	2210,0	3,7	100937,7	2598,6	2,6	114809,0	3432,4	3,0
Amortizacija	3002,0	106,3	3,5	5140,6	206,3	4,0	7270,5	214,8	2,9	10494,8	363,5	3,5
Lični dohoci	14309,6	389,9	2,7	22502,4	704,8	3,1	44578,3	1055,9	2,7	51121,2	1458,4	2,8
Fondovi i akumulacija	20451,8	714,7	3,5	32669,7	1298,9	4,0	49088,9	1327,9	2,7	53193,0	1610,5	3,0

Posmatrajući odvojeno lične dohotke i fondove i akumulaciju kao elemente nacionalnog dohotka, koji su ostvareni proizvodnjom za vojne potrebe (tabela 11), može se zapaziti da je ostvaren nešto veći obim fondova i akumulacije (prosečno oko 3,25%) od obima ostvarenih ličnih dohodaka (2,82%), što je, svakako, rezultat opšte strukture društvenog proizvoda u kojoj akumulacija ima veće učešće od ostalih elemenata.

⁵ Deo društvenog proizvoda (amortizacije, ličnih dohodaka i akumulacije), koji je ostvaren proizvodnjom za vojne potrebe (DP_v), izračunat je preko relacije: $L \times (I - A^d)^{-1} = K$, odakle sledi $K \times V = DP_v$, gde do sada oznake koje nisu objašnjene imaju sledeća značenja: L = matrica koeficijenata društvenog proizvoda; K = matrica koeficijenata kompleksnog sadržaja društvenog proizvoda.

Ono što je tu karakteristično jeste činjenica da učešće pojedinih elemenata društvenog proizvoda koji su ostvareni proizvodnjom za vojne potrebe pokazuje određenu stabilnost koja se izražava sa prosečno 3,25% za akumulaciju i 2,82% za lične dohotke. Ta učešća sa stanovišta cele privrede su značajna i njihova stabilnost u dužem vremenskom periodu pozitivno utiče na stabilnost ovih kategorija uopšte.

Kada se obim ličnih dohodaka, ostvaren proizvodnjom za vojne potrebe, stavi u odnos sa prosečno ostvarenim ličnim dohocima u posmatranim godinama, može se indirektno sagledati uticaj vojne potrošnje na problem zaposlenosti u privredi. Sledeći pregled to može ilustrovati:⁶

	1962.	1964.	1966.	1968.
Lični dohoci ostvareni proizvodnjom za vojne potrebe (u milionima dinara)	389,9	704,8	1055,9	1458,4
Prosečan godišnji lični dohodak jednog radnika (u dinarima)	2904	4344	8316	10344
Broj radnika angažovanih na proizvodnji za vojne potrebe	134236	162246	126972	140990

U svim posmatranim godinama na proizvodnji za vojne potrebe bilo je angažovano (direktno i indirektno oko 140000 radnika. Posmatrano po godinama, može se zaključiti da nekih značajnijih oscilacija nije bilo. Razlika između najmanjeg broja (1966. godine 126972) i najvećeg broja (1964. godine 162246) radnika koji su angažovani na proizvodnji za vojne potrebe iznosi oko 35000, što čini oko 25% od prosečnog broja.

Broj od 140000 radnika koji konstantno rade na proizvodnji za vojne potrebe predstavlja značajan faktor u ukupnom procesu proizvodnje.

Učešće radnika angažovanih na proizvodnji za vojne potrebe u ukupnom broju zaposlenih u društvenom sektoru privrede potvrđuje prethodni zaključak.

⁶ Prosečni lični dohoci uzeti su iz tabele 122-1 *Statističkog godišnjaka SFRJ za 1970. godinu* i odnose se na zaposlene u društvenom sektoru privrede.

To učešće prikazano je u pregledu prema godinama:

	u hiljadama			
	1962.	1964.	1966.	1968.
Ukupan broj zaposlenih u društvenoj privredi ⁷	2.894	3.157	3.040	3.048
Broj radnika angažovanih na proizvodnji za vojne potrebe	134	162	127	141
Procenat učešća	4,6	5,1	4,2	4,6

U proseku, od ukupnog broja zaposlenih u društvenoj privredi, 4,6% je bilo (direktno i indirektno) angažovao na proizvodnji za vojne potrebe, što je značajan broj i sa opštedruštvenog stanovišta i sa stanovišta privrede. I u ovom pogledu nije bilo značajnih oscilacija i opšti nivo zaposlenih prema ovom osnovu pokazuje se kao stabilan u celom posmatranom periodu.

Može se, dakle, zaključiti da bi značajnije promene obima vojne potrošnje, svakako, izazvale određene posledice u oblasti zapošljavanja zavisno od karaktera tih promena.

Značajnije povećanje obima vojne potrošnje rezultiralo bi u pozitivnom pravcu, tj. u pravcu povećanja broja ukupno zaposlenih, dok bi značajnije smanjenje izazvalo određenu meru povećanja nezaposlenosti.

U vezi s tim održavanje određenog nivoa vojne potrošnje i njeno povećanje u meri koju određuju potrebe razvoja oružanih snaga i ukupne mogućnosti privrede pozitivno utiče na zaposlenost u celini.

4. *Ekonomski i drugi efekti orijentacije na domaću proizvodnju za potrebe JNA.* Imajući u vidu činjenicu da u ukupnom uvozu finalnih proizvoda za potrebe JNA sredstva ratne tehnike učestvuju u velikom procentu (kao što je to već navedenim podacima ilustrovano), ova razmatranja će se prvenstveno usmeriti na analizu efekta proizvodnje ovih sredstava u zemlji.

Iz tabele 8 je, očigledno, da je za ukupnu proizvodnju, namenjenju potrebama JNA, privreda morala uvesti određenu količinu re-

⁷ Isto, tabela 104-2.

promaterijala podrazumevajući i znatan deo potreban za proizvodnju sredstava ratne tehnike u zemlji. Te iznose i odnose ilustruje sledeći prikaz:

	1962.	1966.	1968.
	(u milionima din.)		
Ukupni uvezeni repromaterijal	164,2	430,1	582,5
Ukupni repromaterijal za proizvodnju SRT (uvezeni i domaći)	163,8	722,6	964,8
Uvezeni repromaterijal za proizvodnju SRT	30,0	146,6	190,5
Udeo uvoznog repromaterijala za proizvodnju SRT u ukupnom uvoznom repromaterijalu	(u procentima)		
	18,3	34,1	32,7
Udeo uvoznog repromaterijala za proizvodnju SRT u ukupnom repromaterijalu za proizvodnju SRT	18,4	20,3	19,7

Ovi podaci svedoče o stepenu zavisnosti naše privrede od svetske privrede u oblasti proizvodnje namenjene JNA, kao ekonomski neminovnom procesu svetske podele rada. Zavisnost je veća u proizvodnji sredstava ratne tehnike s obzirom da je učešće uvoznog repromaterijala u ukupnom repromaterijalu za proizvodnju namenjenu potrebama JNA manje i iznosi 1962. godine 13,0%, 1966. 16,2%, a 1968. godine 15,9% (vidi tabelu 8). To je i razumljivo kad se zna da sredstva ratne tehnike zahtevaju najkvalitetnije materijale dobijene najsavremenijim tehnološkim procesima koje još uvek naša industrija objektivno ne može u celini da osvoji. Pored toga, za takve materijale često se zahtevaju posebne sirovine kojima naša zemlja ne raspolaže ili ako i postoje nisu zadovoljavajućeg kvaliteta.

Međutim, sa sličnim problemima proizvodnih mogućnosti uopšte i posebno u proizvodnji sredstava ratne tehnike suočavaju se i mnoge razvijenije zemlje. Menjanje takvih odnosa ne zavisi od volje neke zemlje, niti su moguće brze promene, jer upravo u reprodukcionalnoj sferi izrazito deluju posledice međunarodne podele rada.

Ostaje ispravnija orijentacija na veći stepen finalizacije sredstava ratne tehnike u zemlji i sve manju zavisnost od uvoza. To je, uostalom, u skladu sa međunarodnim položajem naše zemlje i koncepcijom opštenarodne odbrane, jer se domaća industrija mora, pre svega, orijentisati na određene oblasti naoružanja koje će se u našem odbrambenom sistemu masovno koristiti. Pored toga, istraživa-

nje, razvoj i proizvodnja u domaćoj industriji omogućava veće uvažavanje naših specifičnih odbrambenih potreba, stvaranje visoko stručnog i tehnički obrazovnog kadra, ne samo za proizvodnju, već i za održavanje sredstava ratne tehnike. Uz to poznata je i praksa da zemlje izvoznice ovih sredstava ne isporučuju najsavremenija sredstva, već ona koja su u fazi tehnološkog zastarevanja i objektivno su u mogućnosti da, zavisno od razvoja vojno-političke situacije u svetu i međudržavnih odnosa, obustave isporuku delimično ili potpuno. Ovo može biti od velikog značaja za efikasnost odbrane zemlje u slučaju rata i jak podsticaj za orijentaciju na domaću proizvodnju.

Do sada su pomenuti najglavniji vanekonomske faktori koji nedvosmisleno upućuju na veću orijentaciju proizvodnje sredstava ratne tehnike sopstvenim snagama, a ekonomski efekti još na drastičniji način potvrđuju ispravnost takve orijentacije.

Ako se pretpostavi mogućnost potpune supstitucije uvoza, odnosno da je sve finalne proizvode koje smo uvozili za potrebe JNA mogla da proizvede domaća privreda, moguće je na egzaktn način utvrditi neto-devizne efekte koje bi ovom supstitucijom ostvarila domaća privreda.⁸ Naime, za pretpostavljenu domaću proizvodnju uvezenih finalnih proizvoda dobijena je vrednost repromaterijala koji domaća privreda mora, zbog ranije pomenutih razloga, uvesti. Obim tog repromaterijala vidi se iz tabele 12.

Kada se ovako dobijena vrednost uslovno uvezenog reproduccionog materijala oduzme od vrednosti substituirane finalne proizvodnje, dobiće se neto-vrednost, koju bi tom proizvodnjom ostvarila privreda. Struktura tih efekata prema granama daje se u narednoj tabeli 13.

Rezultati potvrđuju ranije konstatacije o velikom značaju grana metalne i elektroindustrije za proizvodnju sredstava ratne tehnike. S obzirom da ove dve grane učestvuju skoro u celosti u uvozu tih finalnih proizvoda, onda je sasvim logično da u slučaju supstitucije imaju najveće efekte. Sa tog stanovišta razumljivo je što se u tabeli 13 kod većine ostalih grana pojavljuju negativni efekti, jer mnoge od njih ne učestvuju u uvozu finalnih proizvoda, a kod ostalih uvoz je manji od potreba za uvoznim repromaterijalom.

U strukturi ukupnih neto-efekata, sredstva ratne tehnike učestvuju u visokom procentu, naime 1962. godine sa 87,3%, 1966. 84,4%,

⁸ Uvozni repromaterijal potreban za supstituiranu finalnu proizvodnju dobija se: $RP = G \cdot S_v$, gde je: RP — repromaterijal potreban za supstituiranu finalnu proizvodnju; S_v — supstituirana finalna proizvodnja.

Neto-devizni efekti izračunati su preko sledeće relacije: $F_v = S_v - RP$ gde je F_v — neto-devizni efekti.

REPRODUKCIONI MATERIJAL

potreban za supstituiranu finalnu proizvodnju namenjenu potrebama JNA
od 1962. do 1968. godine (u milionima dinara)

Tabela 12

Finalni uvezeni proizvodi za JNA		1962.			1966.			1968.		
		SRT	ostalo	svega	SRT	ostalo	svega	SRT	ostalo	svega
Privredne grane										
U k u p n o		35,4	5,0	40,4	66,1	12,8	78,9	166,8	11,5	178,3
1.	Elektroenergija, proiz- vodnja uglja i nafte	2,3	0,4	2,7	3,3	2,0	5,3	7,6	1,7	9,3
2.	Crna i obojena metalurgija	12,4	1,5	13,9	28,1	4,4	23,5	68,3	3,8	72,1
3.	Proizvodnja nemetala	1,4	0,2	1,6	2,0	0,5	2,5	4,8	0,4	5,2
4.	Metalna industrija	7,4	1,2	8,6	11,8	2,2	14,0	31,4	1,7	33,1
5.	Brodogradnja							0,1		0,1
6.	Elektroindustrija	5,7	0,5	6,2	9,8	1,2	11,0	27,4	1,8	29,2
7.	Hemijska industrija	3,7	0,8	4,5	6,0	1,5	7,5	16,6	1,5	18,1
8.	Građevinski materijal							0,1		0,1
9.	Drvena industrija i industrija papira	0,5		0,5	0,7	0,2	0,9	2,8	0,2	3,0
10.	Tekstilna ind. i ind. kože, obuće i gume	0,4	0,1	0,5	1,3	0,3	1,6	4,0	0,3	4,3
11.	Prehrambena industrija	0,1		0,1	0,1		0,1	0,1		0,1
12.	Grafička, filmska, razno- vrсна i industrija duvana							0,2		0,2
13.	Poljoprivreda i šumarstvo	0,3	0,1	0,4	0,6	0,1	0,7	1,0		1,0
14.	Građevinarstvo									
15.	Saobraćaj i veze	0,4		0,4	0,6	0,1	0,7			
16.	Trgovina i ugost., usluž. zanat., komun., delat. i stari materijal	0,8	0,2	1,0	1,8	0,3	2,1	2,4	0,1	2,5

a 1968. čak sa 93,0%. Efekti prema godinama pokazuju visok trend porasta, tako da u odnosu na 1962. godinu iznose: 1966. 171,6%, a 1968. čitavih 371,1%. Pored ostalih faktora koji utiču na ovako brz rast efekata (obim uvoza, dejstvo inflacije i sl.), neosporno je da se znatan udeo može pripisati porastu cena finalnih proizvoda. To je sasvim razumljivo kad se zna da se najveća vrednost proizvodnje

*Neto-devizni efekti u slučaju supstitucije finalne proizvodnje za potrebe JNA
od 1962. do 1968. godine (u milionima dinara)*

Tabela 13

Redni broj	Supstit. finalna proizvodnja po god. Privredne grane	1962.			1966.			1968.		
		SRT	ostalo	svega	SRT	ostalo	svega	SRT	ostalo	svega
	U k u p n o	157,9	23,0	180,9	262,0	48,5	310,5	624,5	46,9	671,4
1	Elektroenergija, proizvodnja uglja i nafte	-2,3	-0,4	-0,4	-3,2	3,9	0,7	-7,6	2,6	-5,0
2	Crna i obojena metalurgija	-12,4	-1,5	-13,9	-28,0	-4,4	-32,4	-68,3	-3,8	-72,1
3	Proizvodnja nemetala	-1,4	-0,2	-1,6	-2,0	-0,5	-2,5	-4,8	-0,4	-5,2
4	Metalna industrija	84,8	15,5	100,3	156,5	29,4	185,9	301,9	18,8	320,7
5	Brodogradnja	1,2		1,2	5,9	0,8	6,7	82,2		82,2
6	Elektroindustrija	94,3	7,1	101,4	143,4	16,4	159,8	348,2	24,0	372,2
7	Hemijska industrija	-3,7	2,4	-1,3	-6,0	1,7	-4,3	-16,6	-0,1	-16,7
8	Građevinski materijal		0,4	0,4				-0,1		-0,1
9	Drvena industrija i industrija papira	-0,5		-0,5	-0,8	0,5	-0,3	-2,8	0,6	-2,2
10	Tekstilna industrija i industrija kože, obuće i gume	-0,3	-0,2	-0,5	-0,7	-0,2	-0,9	-4,0	-0,3	-4,3
11	Prehrambena industrija	-0,1		-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1		-0,1
12	Grafička, filmska, raznovrsna i industrija duvana	-0,1		-0,1	-0,1	0,6	0,5	-0,2	0,6	0,4
13	Poljoprivreda i šumarstvo	-0,4		-0,4	-0,6	-0,1	-0,7	-1,0		-1,0
14	Građevinarstvo					0,9	0,9		5,1	5,1
15	Saobraćaj i veze	-0,4		-0,4	-0,6	-0,1	-0,7			
16	Trgovina i ugostiteljstvo, uslu- žno zanatstvo, komunalna delat- nost i stari materijal	-0,8	-0,1	-0,9	-0,7	-0,3	-2,0	-2,3	-0,2	-2,5

ostvaruje baš u fazi realizacije i da cene sredstava ratne tehnike rastu znatno brže od ostalih proizvoda. Za to iznos, na primer, 1968. godine od 671,4 miliona deviznih dinara predstavlja impozantnu masu koju zajednica ne bi morala da plati inostranstvu da je proizvodnja organizovana i ostvarena u zemlji.

Iako su dobijeni rezultati u slučaju potpune supstitucije uvoza idealna pretpostavka, ali za to i nerealna čak i u dalekoj budućnosti, oni ipak ukazuju na društveno-ekonomsku opravdanost većeg angažovanja domaće privrede u proizvodnji sredstava ratne tehnike, a time i znatnog akumuliranja sredstava u okviru nacionalne privrede. Verovatno da bi za naše jugoslovenske prilike optimum trebalo tražiti u proseku koji ostvaruju male, ali srednje razvijene zemlje, koji se, kao što je već ranije poznato, sada kreće u odnosu 70:30 u korist domaće proizvodnje.

U savremenim uslovima postoji još jedan veoma značajan razlog za radikalniju i znatno bržu orijentaciju na domaću proizvodnju sredstava ratne tehnike. Radi se o izvesnoj ekspanziji izvoza tih proizvoda, jer domaće tržište nije jedino tržište koje apsorbuje takvu proizvodnju. Samo u periodu od 1954. do 1968. godine vrednost jugoslovenskog izvoza sredstava ratne tehnike iznosila je 171 milion dolara, što je predstavljalo 1,6% ukupnog izvoza.⁹ Taj podatak nije ni malo za potcenjivanje, jer su perspektivne mogućnosti za izvoz znatno veće, a proizvodi o kojima je reč su po pravilu skupi proizvodi. Da je zaista tako, potvrđuju podaci iz 1967. godine, prema kojima je vrednost izvoza celokupne industrije iznosila 0,15 dolara po jednom kilogramu, metalne 0,73 dolara, dok je poslednjih godina vrednost izvoza sredstava ratne tehnike iznosila 3—4 dolara, pa čak i 16,56 dolara po kg. kod jedne vrste artiljerijskog naoružanja.¹⁰

*

Nesumnjivo da u koncipiranju naglašenog dugoročnog razvoja domaće industrije za proizvodnju sredstava ratne tehnike, a naročito u realizovanju takve politike, zahteva sinhronizovane i stalno usmerene akcije privrede i oružanih snaga SFRJ. Izvedeni rezultati i zaključci, iako samo makroekonomskog karaktera, potvrđuju postojanje obostranog društveno-ekonomskog interesa u proizvodnji i korišćenju sredstava ratne tehnike. Istina, to i nije neko novije saznanje, koliko neophodna potreba da se egzaktnijom analizom takve proizvodnje i sagledavanjem mogućih efekata interesi i akcije bolje usklade i tako ovi društveni zahtevi maksimalno zadovolje.

⁹ Dr Stevan Barać, op. cit. str. 22.

¹⁰ Ibid, str. 22.